

Hoggorm (*Vipera berus*)

Vi har tre frittlevende slangearter i Norge; hoggorm (*Vipera berus*), buorm (*Natrix natrix*) og slettsnok (*Coronella austriaca*). Ståloormen (*Anguis fragilis*) blir ofte tatt for å være en slange, men den er derimot en øgle. Hoggormen er vår eneste giftige slange.

Utbredelse

Hoggormen finnes over det meste av Sør-Norge. Det nordligste funnet er fra Rana i Nordland. Hoggormen forekommer på lyngheier, myrer, i åpne skoger og enger, men aller helst i solvarme lier og bakker, der den ofte treffes sammenrullet i solskinet. I kulturlandskapet foretrekker den brakklagte enger, helst i nærheten av steingjerder, bringebærkratt eller annet skjul.

Kjennetegn

Det mest karakteristiske kjennetegnet på hoggorm er et svart sikksakkbånd langs ryggen (se figur 1). Fargen på hoggorm er grå (mest hanner) eller brun (mest hunner). Enkelte individer kan imidlertid være svært mørke, og noen helt svarte, og det karakteristiske sikksakkbåndet blir da umulig å se. Lengden overstiger sjelden 65 cm, men enkelt dyr kan i Norge komme opp i 86 cm. Kroppen er kraftig og noe stiv. Den har vanligvis få buktninger når dyret kryper. Øyets pupill er en vertikal spalte.

Man skiller hoggorm lett fra buorm som har to karakteristiske hvite/gule nakkeflekker, mens slettsnok skiller seg ut med to rader med sorte prikker på ryggen.

Livssyklus

Hoggorm blir kjønnsmoden i en alder av 3-5 år. Paringen foregår på våren, og hunnen er drektig i 60-100 dager, og føder fra én til 21 unger i juli-september. Det er i denne perioden man kan finne mange små hoggorm som kommer ut fra såkalte ormebol.

I Norge er hoggormen mest aktiv om dagen (evt. morgen og kveld). Føden består av smågnagere, men også spissmus, frosk, firfisler og fugleunger blir tatt.

Vekselvarme dyr

Slanger er vekselvarme dyr, dvs. at de varmes opp av luften omkring. Er det kaldt i været vil de derfor være trege i bevegelsene, og man kan ofte finne de på steiner som er eksponert for sol der de forsøker

Illustrasjon: Trond Haugskott
© Folkehelseinstituttet

Figur 1. Hoggorm som har brun eller grå grunnfarge har et tydelig svart sikksakk mønster på ryggen. Det finnes også helt svarte hoggorm hvor sikksakk mønsteret ikke synes.

å få opp kroppsvarmen. Om vinteren ligger hoggormen i dvale.

Hva skjer hvis jeg blir bitt av hoggorm?

Blir hoggormen overrasket, kryper den langsomt bort, men dersom den blir trampet på eller man kommet for nær, kan den bite. Hoggormen er Norges eneste giftige slange. Det er imidlertid slik at ca 30 % av alle huggormbitt er bitt der det ikke sprøytes inn gift (tørrbitt). Slike tørrbitt er helt ufarlige. Bittet sees oftest som to små prikker med 3 til 9 millimeters avstand.

Enkelte mennesker kan reagere kraftig på hoggormgift. Dødsfall som følge av huggormbitt forekommer imidlertid sjelden i Norge. Giftinformasjonen har registrert en økning i antall henvendelser angående huggormbitt de siste årene.

Symptomer på bitt med gift kan være smerte, hevelse og rødme rundt bittstedet. Alvorlige tilfeller kan gi reaksjoner som hevelser over hele kroppen, oppkast, kvalme, magesmerter, hjerte- bank, sjokk, svimmelhet og bevisstløshet.

Det er viktig at personer som er bitt av hoggorm holder seg mest mulig i ro. Man skal ikke klemme, skjære og suge på bittstedet. Barn som er bitt bør bæres. Alle som blir bitt av hoggorm bør kontakte lege eller Giftinformasjonen (tlf: 22 59 13 00) for informasjon. Ved alvorlige symptomer bør man ringe nødnummeret (113).

Har man symptomer som nevnt over skal man til sykehus. Også barn under 12 år, eldre, gravide, personer med redusert allmenntilstand, personer som bruker ACE-hemmere (en spesiell blodtrykksmedisin) og personer som er bitt i hode, hals, bryst, mage og rygg skal til sykehus. Ved alvorlige forgiftninger er det aktuelt å gi antivenom (motgift), men ofte er det tilstrekkelig med symptomatisk behandling (man behandler de symptomene som oppstår).

Oppsøk veterinær hvis hunden blir bitt av hoggorm.

Kan man smittes av sykdommer fra hoggorm?

Generelt er reptiler kjent for å ha en del diaréfremkallende bakterier i seg, som f.eks. *Salmonella*. Slangene har imidlertid en atferd som gjør at de ikke spiller noen direkte rolle som sykdomsspredere til mennesker i og med at det er lite sannsynlig at de kommer i direkte kontakt med menneskemat som igjen ikke blir tilstrekkelig varmebehandlet.

Hoggorm som skadedyr

Slanger gjør ingen skade på hus og bygninger, men kan derimot være med på å holde bestander av smågnagere nede. Mange mennesker har en ubegrunnet frykt for slanger, og det kan derfor være ubehagelig for dem å ha store mengder med slanger krypende rundt i sitt nærmiljø. Dette kan ofte være tilfellet på enkelte hytter der det er rikelig med smågnagere og amfibier, samt skjulesteder for slanger slik som f.eks. steingjerder og kratt. Enkelte ganger forviller slanger seg inn i kjellere, og de kan være svært vanskelig å finne etterpå.

Alle slanger er fredet

I følge viltloven er alle slanger i Norge fredet. Viltloven sier: *“Det er forbudt å fange, jage, drepe, eller skade fredet vilt. Dersom det er nødvendig for å hindre skade på person eller eiendom, er det tillatt å anlive smågnagere og krypdyr.”*

Normalt skal derfor ikke slanger bekjempes, men i enkelte situasjoner kan antallet av hoggorm bli høyt og kreve at tiltak gjøres. Dette kan for eksempel være i barnehager der det er en reell risiko for at unger kommer i kontakt med hoggorm. De andre

to slangartene i Norge som ikke er giftige skal ikke bekjempes.

Forebygging mot slanger

Man må først bestemme hvilken art av slanger man har med å gjøre. Ofte tar folk feil av hoggorm og de to andre frittlevende slangene i Norge; slettsnok og buorm. De to sistnevnte slangartene er ikke giftige, og utgjør derfor ingen fare.

Man må deretter finne ut hvilke områder i miljøet som slangene benytter seg av. For hoggorm er dette ofte områder med tett vegetasjon, kratt, steingjerder, steinurer.

Forebyggingen går ut på å fjerne busker, kratt, høyt gress og steingjerder i umiddelbar nærhet av boligen for å hindre at slangene kommer for nær. Et slikt tiltak vil ofte også redusere bestanden av smågnagere, eventuelt holde de unna, og på den måten redusere slangenes tilgang på mat. En direkte bekjempelse uten at man gjør forebyggende arbeid resulterer oftest i at nye slanger vandrer inn på området i løpet av relativt kort tid.

Kommer slanger seg inn i boligen må man finne ut hvilke åpninger som brukes og tette disse. Dette vil ofte være hull i grunnmuren eller ødelagte ventilert og vinduer. En del steder i utlandet der man har problemer med meget giftige slanger settes det opp egne slangesikre gjerder rundt en del eiendommer for å hindre slanger i å komme inn.

All fangst av dyr skal foregå på en human måte. Slanger som kommer inn i hus kan være vanskelige å fange, og som en nødløsning kan de fanges i rottefeller (klappfeller) som har en stor utløsermekanisme. Plasser to og to feller langs veggen med utløseren inn mot veggen. Man trenger ikke bruke åte for slangene vil fanges når de kryper over fellen. Fellen må overvåkes, og dyret håndteres forsiktig og avlives straks det går i fellen. Man kan også fange hoggorm i plastrør eller pappør som plasseres på bakken eller gulvet. Slanger vil ofte utforske disse rørene, og dermed kripe inn i disse. Rørene bør sjekkes om kvelden eller morgenen mens det er kjølig og slangene er lite aktive. Slangene kan deretter enkelt slippes fri i et annet område.

Kjemiske repellenter mot slanger bl.a. naftalin har ikke vist noen effekt. Det påstås fra enkelte at sitronella-oljer har en repellerende virkning på slanger, men det vises ikke til noen studier som kan bevise dette. Man har heller ingen giftige kjemiske midler som kan brukes mot slanger.